

УДК.94(4/9)

Yulia Gordeeva

**KWESTIA DZIEDZICTWA RADZIEKIEGO
I ZMIAN W PRZESTRZENI MIEJSKIEJ KISZYNIOWA
NA ŁAMACH MOLDAWSKIEJ PRASY
ROSYJSKOJEZYCZNEJ**

Гордєєва Ю. Проблема радянської культурної спадщини та змін міського простору Кишинєва на сторінках молдавської російськомовної преси

У статті досліджується проблема радянської культурної спадщини та зміни міського простору Кишинєва в очах російськомовних громадян Республіки Молдова. Аналізуються статті, опубліковані в молдавській російськомовній пресі протягом останніх 3 років, і визначаються основні тенденції трактування їх авторами ролі радянського Кишинєва. Також у статті показано взаємозв'язок поміж ставленням до радянської спадщини і моделлю культурної та національної ідентичності авторів статей.

Ключові слова: радянська спадщина, Молдова, міський простір, Кишинів, культурна ідентичність, національна ідентичність, модель ідентичності, панславизм-советизм, місця пам'яті.

Y. Gordeeva. The soviet cultural heritage problem and changes in the urban space of Chisinau in the pages of Moldavian Russian language press

The article is dedicated to the problem of the soviet cultural heritage and changes in urban space of Chisinau in the eyes of Russian speaking citizens of the Republic of Moldova. The Author analyzes the articles published in Moldavian Russian language press during the last 3 years and identifies the main tendencies in the interpretation of Chisinau soviet heritage's role by their Authors. The correlation between the attitudes towards the soviet heritage and the model of cultural and national identity to which the Authors of the articles belong is also examined.

Key words: soviet heritage, Moldova, urban space, Chisinau, cultural identity, national identity, the model of identity, panslavism-sovietism, places of remembrance.

Ю. Гордеева. Проблема советского культурного наследия и изменений городского пространства Кишинева на страницах молдавской русскоязычной прессы

В статье исследуется проблема советского культурного наследия и изменения городского пространства Кишинева в глазах русскоязычных граждан Республики Молдова. Анализируются статьи, опубликованные в молдавской русскоязычной прессе в последние 3 года, и определяются основные тенденции в трактовке роли советского наследия Кишинева их авторами. Также в данной статье представлена взаимосвязь между отношением к советскому наследию и моделью культурной и национальной идентичности, носителями которой являются авторы статей.

Ключевые слова: советское наследие, Молдова, городское пространство, Кишинев, культурная идентичность, национальная идентичность, модель идентичности, панславизм-советизм, места памяти.

Republika Mołdawii jest państwem znajdującym się na granicy dwu kultur: romańskiej i słowiańskiej. Jej historia jest ściśle związana z historią Rumunii i Rosji, jednocześnie terytorium jej w różnych okresach wchodziło w sfery interesów Węgier, Polski oraz Turcji. Od ogłoszenia w sierpniu 1991 roku niepodległości, państwo to do tej pory w pewnym sensie poszukuje własnej drogi. Tendencje do unifikacji z Rumunią, które pojawiły się na początku lat 90., nie znalazły poparcia w referendum, przeprowadzonym w 1994 roku, ale wciąż stanowią przedmiot dyskusji. Jednocześnie, pewna część społeczeństwa mołdawskiego wciąż ma sentyment do czasów radzieckich i opowiada się za intensyfikacją kontaktów z Rosją. Bez względu na to, że w społeczeństwie mołdawskim obecne są pewne grupy opowiadające się za przyłączeniem Mołdawii do Rumunii lub, przeciwnie, za zbliżeniem z Rosją, kraj ten już od 20 lat podąża swoją własną, niezależną drogą.

Jeden z istotnych problemów we współczesnym społeczeństwie mołdawskim – duży procent ludności rosyjskojęzycznej (nawet wśród ludności etnicznie mołdawskiej) – jest skutkiem okresu radzieckiego w historii tego kraju. Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie tego, w jako sposób rosyjskojęzyczni mieszkańcy współczesnej Republiki Mołdawii postrzegają kwestię radzieckiego dziedzictwa kulturowego w przestrzeni miejskiej Kiszyniowa oraz zmiany, które zachodzą w wizerunku tego miasta w ostatnich latach.

Jako podstawowe źródło analizy wykorzystujemy materiały z mołdawskiej prasy rosyjskojęzycznej. Do szczegółowej analizy wybraliśmy 3 gazety: "*Komsomol'skaâ Pravda*", "*Argumenty i Fakty*" i "*Kišinevskij Obozrevatel*". "*Komsomol'skaâ Pravda*" i "*Argumenty i Fakty*" są dwoma najbardziej popularnymi wydaniem rosyjskojęzycznymi w Mołdawii; obie gazety powstały jako filie mołdawskie dużych wydań rosyjskich o tych samych nazwach. "*Kišinevskij Obozrevatel*" natomiast jest lokalnym tygodnikiem analitycznym (nakład około 9 tys. egzemplarzy). Taki wybór źródeł wydaje się właściwy ze względu na możliwość porównania różnych punktów widzenia.

Tradycyjnie media rosyjskojęzyczne nie pozostają obojętne, jeżeli dochodzi do zmiany nazw ulic lub usunięcia pomników radzieckich. Jest to związane z faktem, że pomniki i nazwy ulic stanowią szczególną część przestrzeni miejskiej, określoną przez Pierre'a Nora jako "miejsca pamięci, gdzie pamięć krystalizuje się i znajduje sobie schronienie" [13, s. 17]¹. Oprócz funkcji "miejsca pamięci", pomniki i nazwy ulic pełnią również funkcję ideologiczną. To ona jest najczęściej uzależniona od władzy: w sytuacjach, gdy przestrzeń geograficzna zmienia przynależność państwową lub w przypadku zmiany władzy, rządzący podejmują próby "zarządzania pamięcią" za pomocą zmiany "kostiumu nazewniczego" (nazw ulic, pomników) tej przestrzeni [27, s. 219]. Jest oczywiste, że do podobnych zmian doszło i po ogłoszeniu przez Republikę Mołdawii niepodległości. Jak i we wszystkich byłych republikach radzieckich, najbardziej wyraźny i intensywny charakter miał ten proces w pierwszych latach po ogłoszeniu niepodległości, ale w ostatnich latach również doszło do pewnych zmian nazw ulic oraz wznoszenia nowych pomników i przemieszczania starych. W pewnym stopniu jest to związane ze zmianą składu rządu mołdawskiego po "Twitter Rewolucji" i dojściu do władzy partii liberalnych. Spróbujmy zrekonstruować stosunek społeczności rosyjskojęzycznej do tych zmian w oparciu o analizę artykułów prasowych poświęconych następującym kwestiom: kwestia dziedzictwa radzieckiego i rosyjskiego w przestrzeni miejskiej (nazwy ulic, pomniki); problemy, związane z nadaniem jednej z ulic Kiszyniowa imienia poety mołdawskiego Grigore Vieru oraz wzniesienia pomnika poety; kwestia obecności lub możliwości

¹ Wszystkie cytaty ze źródeł i literatury w języku rosyjskim podaję w tłumaczeniu własnym.

pojawienia się w przestrzeni miejskiej Kiszyniowa pomników ofiar okupacji radzieckiej, pisarzy deportowanych w czasach radzieckich oraz wydarzeń z 7 kwietnia 2009 roku.

W czerwcu 2008 roku w gazecie "*Kišinevskij Obozrevatel*" ukazał się artykuł pod tytułem "*Co będzie z "czerwonymi" pomnikami?*". Autor tekstu wyraża obawy, że z przestrzeni miejskiej Kiszyniowa mogą zniknąć pomniki z okresu radzieckiego, tak samo, jak zniknęła już rzeźba *K. Marks i F. Engels*, która stała kiedyś przed budynkiem mołdawskiego Parlamentu. Jak zaznacza Tatiana Solov'eva, autorem większości monumentów z okresu radzieckiego, które mogą być zagrożone, jeżeli nie zostaną wpisane do Rejestru pomników chronionych przez państwo, jest wybitny rzeźbiarz socrealistyczny Łazar Dubinowski. Autorka artykułu wspomina o dużej liczbie przypadków zniszczeń rzeźb socjalistycznych w Kiszyniowie po 1991 roku i oskarża o to "wszechmocną złość, zawiść i ograniczenie umysłowe" nowego pokolenia [20, akapit 5]. Warto również zaznaczyć, że autorka powołuje się na doświadczenie stolic europejskich jako przykład zachowania tradycji historycznej i sugeruje, że w podobny sposób powinny działać również władze mołdawskie [20, akapit 8]. Podejmowane w artykule kwestie były aktualne w ciągu ostatnich 20 lat i pozostają nadal nie tylko w Mołdawii, ale i w całej przestrzeni post-radzieckiej. Każdy nowy rząd dąży do legitymizacji swojej władzy w przestrzeni publicznej państwa, a przede wszystkim w stolicy. Zmiany nazw ulic, zakładów pracy, zmiany patronów szkół oraz wyburzanie starych pomników i wznoszenie nowych – te wszystkie zjawiska stanowią elementy procesu "przyswajania" przestrzeni przez nową władzę. Jest oczywiste, że po 1991 roku takiego rodzaju procesy miały miejsce w stolicy Mołdawii, której przestrzeń została w dużym stopniu zrusyfikowana w okresie radzieckim. Pozostaje pytanie – jak postąpić z pamiątkami pozostałymi po epoce radzieckiej? Poddać je zniszczeniu czy pozostawić w muzeach jako eksponaty? W wielu krajach byłego bloku radzieckiego kwestia ta została już przedyskutowana: dzielnica mieszkalna "Nowyje Czeriomuszki" w Moskwie została uznana za zabytek kultury, w niektórych państwach europejskich (na przykład na Węgrzech, Litwie) stworzono "rezerваты" pomników z okresu komunistycznego.

Autor cytowanego wyżej artykułu ma bardzo emocjonalne podejście do tego tematu: widoczna jest tęsknota za zsovietyzowaną przestrzenią

miasta oraz dążenie do oskarżenia nowej władzy o zniszczenie zabytków sztuki okresu socrealizmu.

W grudniu 2008 roku artykuł, poświęcony kwestii pomników radzieckich, ukazał się w gazecie "*Komsomol'skaâ Pravda*". Artykuł ten, zatytułowany "*W Kiszyniowie wyburzą pomniki Kotowskiego i Lazo?*" opowiada o debacie w parlamencie dotyczącej nadania dużej liczbie pomników radzieckich statusu chronionych przez państwo. Parlament nadał status chronionych przez państwo pomnikom *Grigorija Kotowskiego, Siergieja Lazo, Bohaterów-Komsomolców, Walczącym za władzę radziecką, Wybawcom od okupacji faszystowskiej*. Liberalna opozycja w parlamencie oskarżyła rząd komunistyczny o to, że nadanie takiego statusu pomnikom radzieckim stanowi sposób promowania własnych interesów na poziomie polityki państwowej. Obrońcy pomników, do których się zalicza również korespondent gazety "*Komsomol'skaâ Pravda*" Leonid Râbkov [15], podkreślają, że pomniki te są "nieodłączną częścią historii narodu mołdawskiego" i "mają wartość historyczną i architektoniczną" [2, akapit 7].

Stosunkowo niedawno, na początku maja 2011 roku, w gazecie "*Kišinevskij Obozrevatel*" ukazał się artykuł o kiszyniowskim Łuku Zwycięstwa. Autor tekstu zwraca uwagę czytelników na fakt, że na początku lat 90. XX wieku, kiedy Plac Zwycięstwa został przemianowany na Plac Wielkiego Zgromadzenia Narodowego, z Łuku Zwycięstwa zniknęły tablice pamiątkowe, zawierające nazwiska bohaterów Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Autor postrzega ten fakt jako kolejny krok po zmianie nazw ulic po 1991 roku na drodze do powstania na Placu Wielkiego Zgromadzenia Narodowego kamienia pamiątkowego ku czci ofiar okupacji radzieckiej i reżimu komunistycznego [19].

Nie mniej emocjonalnie reagowano w mołdawskiej prasie rosyjskojęzycznej na zmiany nazw ulic stolicy.

Autor artykułu "*Nie można zrezygnować z historii*" w związku z przemianowaniem ulic Kiszyniowa podejmuje problem pamięci pokoleń. Zdaniem autora, "wobec wielu zasłużonych mieszkańców Kiszyniowa została popełniona niesprawiedliwość" [18]. Zaznaczając, że każda nowa władza w Mołdawii zaczyna zmieniać nazwy ulic zgodnie ze swymi poglądami politycznymi, autor podaje przykłady miast, gdzie w centrum zachowano historyczne nazwy ulic (Moskwa, Odessa, Bukareszt, Sofia). Według autora artykułu, historia Kiszyniowa w dużym stopniu związana jest z "rosyjskim" okresem w historii

Besarabii: “Tak się stało i nie możemy tego zmienić: Kiszyniów stał się miastem właśnie w tym czasie, gdy Besarabia (jak wtedy nazywano kraj) stała się obwodem, a później i gubernią w składzie Imperium Rosyjskiego” [18, akapit 9]. Podkreślając ten fakt, autor wzywa do ponownego przemyślenia historii miasta Kiszyniowa i “przywrócenia pamięci i kolorytu miejscowego” [18, akapit 23], nawet jeżeli w nim “w większym stopniu, niż by tego chciano, obecna będzie toponimia rosyjska” [18, akapit 23].

W artykule pod tytułem “Młotkiem w historię” Olga Švejkina omawia kwestię kolejnej zmiany nazwy dawnego Bulwaru Młodzieży. Autorka wykazuje niezadowolenie z faktu, że zmiany nazwy ulicy dokonano bez przeprowadzenia żadnego referendum w tej sprawie, powołuje się również na wysokie koszty takiego rodzaju przedsięwzięcia. Drugą kwestią, której się przeciwstawia, jest sprawa przemieszczenia pomnika Bohaterów-Komsomolców i postawienia na jego miejscu popiersia mołdawskiego poety Grigore Vieru. Pomysł przeniesienia pomnika Olga Švejkina określa jako “absurdalny” i traktuje jako zhańbienie pamięci bohaterów [23]. Podobnie jak jej koleżanka Tatiana Solov’eva, Olga Švejkina opowiada się przeciwko zmianom nazw ulic i uważa, że taka polityka władz jest sprzeczna z poglądami większości mieszkańców Kiszyniowa. Olga Švejkina również powołuje się na przykład Europy, zaznaczając, że w Europie nie powstają podobne konflikty, ponieważ nie ma tam tradycji wyburzania starych pomników i częstej zmiany nazw ulic [23, akapit 10]. Rok później w gazecie “*Kišinevskij Obozrevatel*” pojawiła się notatka tej samej autorki zatytułowana “*Wojna z pomnikiem trwa*”. Informuje ona o tym, że wykonanie postanowienia Rady Miejskiej o przeniesieniu pomnika Bohaterów-Komsomolców zostało zawieszona przez sąd, a w Radzie Miejskiej pojawił się pomysł wzniesienia popiersia Grigore Vieru w innym miejscu, w celu znalezienia punktu kompromisu [22].

W gazecie “*Komsomol’skaâ Pravda*” kwestiom pojawienia się ulicy Grigore Vieru w Kiszyniowie oraz przeniesienia pomnika Bohaterów-Komsomolców zostały poświęcone trzy artykuły od stycznia do marca 2009 roku oraz cztery artykuły w pierwszej połowie 2010 roku. Na początku 2009 roku ukazała się notatka o tym, że zmiana nazwy ulicy jest dość kosztownym przedsięwzięciem, więc do takiej sprawy trzeba podchodzić ostrożnie [16]. W końcu marca 2009 roku pojawił się artykuł informujący o tym, że została podjęta

decyzja o przemianowaniu bulwaru Renasterii na bulwar Grigore Vieru oraz o tym, że w Radzie Miejskiej większość opowiada się za przesunięciem pomnika Bohaterów-Komsomolców na terytorium "Mołdekspo", gdzie już się znajduje pomnik Lenina [21]. Cztery dni później w "KP" opublikowano artykuł, przedstawiający wynik badania opinii publicznej, które dotyczyło zastąpienia pomnika Bohaterów-Komsomolców w Kiszyniowie pomnikiem Grigore Vieru. Wśród 986 zapytanych 77,69 % opowiedziało się przeciwko przesunięciu pomnika. Autor artykułu zamieścił kilka przykładów wypowiedzi osób biorących udział w badaniu. Większość z nich z różnych przyczyn krytykuje pomysł przeniesienia pomnika – ktoś uważa, że pomnik Bohaterów-Komsomolców jest częścią historii Mołdawii i nie można tego tak po prostu odrzucać, inni zwracają uwagę na fakt, że przemieszczenie pomnika jest kosztownym przedsięwzięciem. Większość respondentów uważa, że najbardziej odpowiednim miejscem dla pomnika Grigore Vieru jest Aleja Klasyków w Kiszyniowie, a pomnik Bohaterów-Komsomolców należy zostawić na jego obecnym miejscu. Autor podkreśla, że pomnik ten jest jednym z najbardziej znanych w Kiszyniowie, i przesunięcie go na "Mołdekspo" spowoduje, że zostanie zapomniany. Poza tym, zdaniem autorki artykułu, miejski budżet Kiszyniowa jest bardzo ograniczony i raczej nie ma w nim zbędnych środków, które mogłyby zostać wykorzystane na przemianowanie ulic, przemieszczanie starych pomników i wznoszenie nowych [17]. Kolejny artykuł, z początku lutego 2010 roku, zawiera wypowiedź eks-prezydenta Mołdawii Piotra Łuczyńskiego o tym, że "walka z historią – to głupota", i że nawet w trudniejszych okresach ten pomnik uznawano za pamiątkę kultury i nie próbowano go zburzyć [3].

W maju – czerwcu 2010 roku na łamach "KP" bardzo dużo miejsca zajmowała dyskusja w sprawie możliwości przeniesienia pomnika Bohaterów-Komsomolców na "Mołdekspo" i wzniesienia na jego miejscu pomnika Grigore Vieru. Artykuł z 13 maja 2010 roku informuje, że Rada Miejska Kiszyniowa ogłosiła konkurs na projekt pomnika Grigore Vieru, który ma zastąpić pomnik Bohaterów-Komsomolców, ale jest jednocześnie dużo przeciwników takiej decyzji – na przykład, sprzeciw wobec decyzji o zamianie pomnika wyrazili komuniści [12]. Artykuł z 25 maja informuje, że decyzja Rady Miejskiej o przeniesieniu pomnika Bohaterów-Komsomolców na "Mołdekspo" została uznana przez Sąd Apelacyjny za niezgodną z prawem. Władze miejskie

złożyły apelację do Sądu Najwyższego, którego posiedzenie miało się odbyć 23 czerwca, “ale do tej pory pomnik będzie bezpieczny: radni miejscy nie będą mogli ani go zburzyć, ani przesunąć” [7]. Artykuł z 23 czerwca 2010 roku informuje, że Sąd Najwyższy podtrzymał decyzję Sądu Apelacyjnego o tym, że Rada Miejska nie ma prawa do podjęcia decyzji o przemieszczeniu pomnika Bohaterów-Komsomolców, ponieważ pomnik ten znajduje się w Rejestrze pomników o znaczeniu państwowym. Artykuł nosi tytuł “*Zostawię w spokoju pomnik Bohaterów-Komsomolców w Kiszyniowie*” [2].

Na początku lutego 2010 roku w gazecie “*Komsomol’skaâ Pravda*” ukazał się artykuł, informujący o zamiarze wzniesienia w Kiszyniowie pomnika ofiar represji stalinowskich [6].

Kolejny artykuł, poruszający kwestię pomników, ukazał się w gazecie “*Kišinevskij Obozrevatel*” w marcu 2010 roku. Artykuł ten, zatytułowany “*Po pomniku dla każdej władzy*”, informuje o tym, że dyskusje rządowe, dotyczące sprawy wzniesienia pomnika ofiar wydarzeń kwietnia 2009 roku, doprowadziły do powstania pomysłu wzniesienia przed budynkiem Parlamentu, na miejscu byłej ławeczki z Marksem i Engelsem, pomnika wolności i ofiar tortur [24]. 19 marca 2010 roku artykuł na podobny temat ukazał się również w gazecie “*Komsomol’skaâ Pravda*”. Opowiadając o projekcie pomnika wydarzeniom 7 kwietnia w Kiszyniowie, autor artykułu używa zwrotów wyrażających niechęć do projektu pomnika, na przykład: “Co tu dodać: mołdawskie osoby twórcze nie szukają łatwych dróg. Wystarczy przypomnieć sobie niedawny pomnik deportowanych – w Internecie inaczej niż “krokodyl” nikt go nie określa...” [14, akapit 7]. Autor kolejnego artykułu w “*KP*” już w tytule porównuje ten projekt pomnika do nagrobków [11], nazywa go “symbolem antykomunizmu” [11, akapit 7] oraz informuje, że Mołdawska Akademia Nauk występuje przeciwko temu projektowi [11, akapit 7].

Kwestii kamienia pamiątkowego ku czci ofiar okupacji radzieckiej i reżimu komunistycznego, który został postawiony w centrum Kiszyniowa i odsłonięty 28 czerwca 2010 roku, w prasie rosyjskojęzycznej poświęcony jest cały szereg artykułów. Ponieważ wzniesienie tego pomnika było bezpośrednio związane z ogłoszeniem dnia 28 czerwca *Dniem okupacji radzieckiej*, kwestia pomnika najczęściej jest poruszana na tle dyskursu o dekreście Mihaia Ghimpu w tej sprawie.

W gazecie "*Komsomol'skaâ Pravda*" 27.06.2010 roku ukazała się notatka pod tytułem "*W centrum Kiszyniowa ustawiono kamień pamiątkowy ku czci ofiar totalitarnego reżimu komunistycznego. Tak postanowił Mihai Ghimpu*", informująca o zainstalowaniu na Placu Wielkiego Zgromadzenia Narodowego nowego pomnika [5].

"*Kišinevskij Obozrevatel*" z 1 lipca 2010 roku zawiera dość obszerny artykuł, poświęcony ogłoszeniu 28 czerwca Dniem pamięci ofiar okupacji radzieckiej przez Mihaia Ghimpu, pełniącego obowiązki prezydenta Republiki Mołdawii. Artykuł nosi barwną nazwę "*Grabarz*" i prezentuje punkt widzenia Bogdana Tirdea, przewodniczącego rosyjskiej fundacji "Uznanie". Autor artykułu postrzega zarządzenie Mihaia Ghimpu o ogłoszeniu 28 czerwca *Dniem okupacji radzieckiej* jako niezgodną z prawem osobistą inicjatywę pełniącego obowiązki prezydenta. Zaznacza również, że zarządzenie to jest niezgodne ze zdaniem większości mieszkańców Mołdawii, 60 % których tęskni za Związkiem Radzieckim i ponad 50 % których widzi w Federacji Rosyjskiej głównego partnera strategicznego Mołdawii. Wydanie dekretu dotyczącego 28 czerwca Bogdan Tirdea interpretuje jako środek do pogłębienia polaryzacji społeczeństwa mołdawskiego, która z kolei ma na celu zwiększenie elektoratu przyjaznego partii liberalnej. Zaznacza również, że dekret ten ostatecznie zepsuje stosunki Mołdawii z Rosją oraz z Ukrainą, a poza tym położy kres próbom uregulowania konfliktu w Naddniestrzu i może skutkować również kolejnym konfliktem z Gagauzją. Na zakończenie autor określa Mihaia Ghimpu mianem "grabarza komunizmu" i ostrzega, że kontynuując taką politykę pełniący obowiązki prezydenta może zostać "grabarzem własnego państwa" [25].

"*Argumenty i Fakty*" z 24 września 2010 roku zawierają notatkę o tym, że mieszkańcy Kiszyniowa żądają natychmiastowego zburzenia pomnika ofiar reżimu komunistycznego, który powstał na skutek zarządzenia pełniącego obowiązki prezydenta Republiki Mołdawii Mihaia Ghimpu. "Mężczyzna powiadomił miejscowe władze, że mieszka w sektorze Centru, i obecność pomnika denerwuje go codziennie rano, gdy idzie do pracy" [4]. Jako kolejny powód, dla którego pomnik musi zostać zburzony, niezadowolony mieszkaniec Kiszyniowa podaje fakt, że Sąd Konstytucyjny uznał zarządzenie Mihaia Ghimpu za niekonstytucyjne, ale skutki tego zarządzenia wciąż pozostają na swoim miejscu.

W październiku 2010 roku w gazecie *“Argumenty i Fakty”* ukazał się artykuł pod tytułem *“Czy rozmieniliśmy kraj na łze-pomniki?”*. Artykuł ten ukazał się z okazji odsłonięcia pomnika upamiętniającego pisarzy, deportowanych i pozbawionych życia przez reżim komunistyczny. Styl, w którym artykuł jest napisany, uwidocznia, że autor jest przeciwnikiem stawiania takiego rodzaju pomników w Kiszyniowie. Drwi on ze wznoszącej te pomniki władzy (na przykład: *“Widoczna jest ewolucja potężnej myśli twórczej liberałów! Wcześniej polot fantazji ‘wrio’¹ (przypomnijmy sobie chociażby kamień ku czci ‘ofiary okupacji radzieckiej’) ograniczał się tylko do nieobrobionego kawałka granitu”*) [10]. Warto również zaznaczyć, że nie tylko w tym artykule, lecz w całej gazecie *“Argumenty i Fakty”* sformułowanie *“ofiary reżimu komunistycznego”* jest pisane w cudzysłowie. To podkreśla, że autorzy artykułów nie zgadzają się z terminologią używaną przez partię rządzącą i używają określenia *“ofiary reżimu komunistycznego”* wyłącznie jako cytatu. W dalszej części artykułu autor oskarża Mihaia Ghimpu tymczasowo pełniącego obowiązki prezydenta o wyrzucanie środków państwowych na budowanie takiego rodzaju pomników. Działania pełniącego obowiązki prezydenta postrzegane są jako kolaboracjonistyczne akcje skierowane przeciwko historii mołdawskiej, poza tym podkreśla się tymczasowy charakter jego władzy. Z nieznanых przyczyn autor artykułu powołuje się również na wydarzenia z okresu Twitter Rewolucji i oskarża rząd i prokuraturę generalną o beczynność w stosunku do osób, które umieściły 7 kwietnia 2009 roku flagę rumuńską na budynku administracji prezydenta (osoby te autor artykułu określa mianem *“zdrajców ojczyzny”*). Przypominając czytelnikowi wydarzenia z początku lat 90., autor sugeruje, że polityka obecnych władz Mołdawii może doprowadzić do kolejnego rozłamu w społeczeństwie, ponieważ *“władza po prostu dzieli ludność kraju na ‘naszych’ i ‘nie naszych’”* [10, akapit 6]. W dalszej części artykułu autor prezentuje swój pogląd na historię Mołdawii i Związku Radzieckiego, wzywając pod koniec współobywateli do tworzenia państwa mołdawskiego na podstawie kryteriów ideologicznych, a nie etnicznych.

Wśród tekstów prasowych poruszających kwestię kamienia pamiątkowego ku czci ofiar okupacji radzieckiej i reżimu komunistycznego warto wymienić notatkę o posiedzeniu okrągłego

---

¹ Z ros. tymczasowo pełniący obowiązki.

stołu, na którym przedyskutowano kwestię demontażu pomnika. Według autorów tego artykułu, wznoszenie takiego typu pomników prowadzi do pogłębienia rozłamu w społeczeństwie mołdawskim, a wyżej wymieniony pomnik mianuje się "niezgodnym z prawem" i "narzuconym obywatelom Mołdawii" [8].

W gazecie "*Komsomol'skaâ Pravda*" na początku listopada 2011 roku ukazał się artykuł zatytułowany "*Kiszyniowski pomnik 'ofiar okupacji radzieckiej' mogą wyburzyć 28 listopada*". Autor artykułu zwraca uwagę na fakt, że nie tylko organizacje pozarządowe Mołdawii (przede wszystkim *Liga Rosyjskiej Młodzieży*), lecz także mieszkańcy kraju domagają się zburzenia pomnika. Przywołuje się cytą z wypowiedzi przewodniczącego *Organizacji Weteranów Wielkiej Wojny Ojczyźnianej* Alberta Semuszyna: "Weterani są oburzeni decyzją niekonstytucyjnego dekretu pełniącego obowiązki prezydenta Mihaia Ghimpu o ustawieniu kamienia na placu Wielkiego Zgromadzenia Narodowego. To jest niesłuszna decyzja! Nie było okupacji Mołdawii! Było jej wyzwolenie od niemiecko-rumuńskich najeźdźców przez wojska radzieckie" [9, akapit 16].

W końcu lutego 2011 roku "*Komsomol'skaâ Pravda*" poinformowała czytelników o tym, że 23 lutego (radzieckie święto *Obrońców Ojczyzny*) organizacja *Liga Rosyjskiej Młodzieży* wyraziła protest przeciwko pomnikowi "dnia okupacji radzieckiej" na Placu Wielkiego Zebrania Narodowego. Przedstawiciele *Ligi Rosyjskiej Młodzieży* postrzegają pomnik jako obrazę dla tych, którzy walczyli podczas Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, oraz określają go mianem "symbolu faszyzmu" [1, akapit 11].

Dużą część społeczności rosyjskojęzycznej w Mołdawii stanowią osoby, które przyjechały do tego kraju w okresie radzieckim lub Mołdawianie, którzy uzyskali w Rosji wyższe wykształcenie. Niektórzy z nich do tej pory tęsknią za Związkiem Radzieckim. Można zauważyć, że autorzy cytowanych wyżej artykułów reprezentują model tożsamości, który Natalia Sineaeva-Pankowska określa jako "pansłowianizm-sowietyzm" [26]. Jest to fenomen utożsamiania się pewnej części mieszkańców Mołdawii z cywilizacją radziecką będący skutkiem wydarzeń XX-wiecznej historii Mołdawii. Wynika to z radzieckiej polityki, skierowanej na integrację każdej odrębnej republiki z pozostałą częścią terytorium ZSRR i na wytworzenie poczucia przynależności do radzieckiej przestrzeni kulturowej. Radziecka tożsamość w Mołdawii, jak zaznacza Natalia Sineaeva-Pankowska, ma wymiar słowiański bądź

пansłowiański, powiązany z rozumieniem narodu jako wspólnoty losów i pochodzenia. Ten fenomen łączy się także z faktem, że modernizacja terytorium dzisiejszej Mołdawii (rozwój przemysłu, oświaty etc.) odbyła się w sposób najbardziej widoczny w okresie radzieckim [26].

Zmiany w przestrzeni miejskiej, zwłaszcza w stolicy kraju, postrzegane są więc przez społeczność rosyjskojęzyczną w sposób negatywny. Autorzy artykułów podkreślają, że większość społeczeństwa mołdawskiego podziela ich poglądy i jest przeciwna zmianom w postradzieckiej przestrzeni Kiszyniowa. Warto zaznaczyć, że w artykułach, gdzie jest mowa o przeniesieniu lub zburzeniu pomników radzieckich, autorzy “*KP*” wyrażają własną opinię i nie skąpią emocjonalnych komentarzy, podczas gdy w artykułach na temat żądania zburzenia pomnika ofiar okupacji radzieckiej, wyrażonego przez *Ligę Rosyjskiej Młodzieży*, zajmują pozycję obserwatorów, nie komentując działań tej organizacji.

Bibliografia:

1. Батанова А., Губан Д. Лига русской молодежи: “Михай, намусорил – убирай!” // Комсомольская Правда – 24.02.2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/25643.4/806841/> (04.07.2011).
2. Виноградов А. В Кишиневе памятник Героям-комсомольцам оставят в покое // Комсомольская Правда – 23.06.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24511/662052/> (04.07.2011).
3. Виноградов А. В Кишиневе памятник Героям-комсомольцам перенесут с бывшего проспекта Молодежи на “Молдэкспо”? // Комсомольская Правда – 01.02.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24433.5/601076/> (01.07.2011).
4. Жители Кишинева требуют сноса камня, установленного перед Домом правительства // Аргументы и Факты – 24.09.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://aif.md/index.php/2010/09/24/zhiteli-kishineva-trebuyut-snosa-kamnya-ustanovlennogo-pered-domom-pravitelstva/> (21.07.2011).
5. Зверев Н. В центре Кишинева установили памятный камень жертвам тоталитарного коммунистического режима. Так решил Михай Гимпу?” // Комсомольская Правда – 27.06.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/online/news/691920/> (04.07.2011).
6. Иванченко И. Где в Кишиневе установят памятник жертвам политических репрессий // Комсомольская Правда – 09.02.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24438/604681/> (04.07.2011).

7. Курду И. В Кишиневе памятник Героям-комсомольцам все же останется на своем месте // Комсомольская Правда – 25.05.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24495/649344/> (04.07.2011).

8. Лига русской молодежи требует убрать мемориальный камень из центра Кишинева // Аргументы и Факты – 29.10.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://aif.md/index.php/2010/10/29/liga-russkoj-molodezhi-trebuuet-ubrat-memorialnyj-kamen-iz-centra-kishineva/> (21.06.2011).

9. Лябина А. Кишиневский памятник “жертвам советской оккупации” могут снести 28 ноября // Комсомольская Правда – 03.11.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24586/755582/> (04.07.2011).

10. Москалев А. Мы разменяли страну на лже-памятники? // Аргументы и Факты – 23.10.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://aif.md/index.php/2010/10/23/my-razmenyali-stranu-na-lzhe-pamyatniki/> (21.06.2011).

11. Мунтян П. Памятник апрельским событиям в Кишиневе напоминает... надгробия на кладбище // Комсомольская Правда – 24.03.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24461/622379/> (04.07.2011).

12. Мунтян П. Памятник Героям-комсомольцам перенесут на “Молдэкспо” // Комсомольская Правда – 13.05.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24489.4/644700/> (04.07.2011).

13. Нора П. Проблематика мест памяти // Франция-память. – СПб.: СПбГУ, 1999. – 327 с.

14. Памятник событиям 7 апреля в Кишиневе будет похож на крест // Комсомольская Правда – 19.03.2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24458/620920/> (04.07.2011).

15. Рябков Л. Кому – памятник? // Комсомольская Правда – 08.12.2008. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24210.5/413992/> (23.06.2011).

16. Рябков Л. Переименование улицы в честь Григоре Виеру произойдет за счет кишиневцев // Комсомольская Правда – 28.01.2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24234/434198/> (30.06.2011).

17. Сиротенко И. Григоре Виеру место на аллее классиков, а герои-комсомольцы никому не мешают // Комсомольская Правда – 30.03.2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24268.5/464552/> (01.07.2011).

18. Слобозяну М. От истории нельзя отмахнуться // Кишиневский Обозреватель. – № 30 от 2009-08-27. [Электронный ресурс]. – Режим

доступу: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2009-08-27&issue_id=1303 (17.07.2011).

19. Соловьева Т. Арка победы без победителей // Кишиневский Обозреватель. – № 17 от 2011-05-05. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2011-05-05&issue_id=2358 (22.06.2011).

20. Соловьева Т. Что будет с “красными” памятниками? // Кишиневский Обозреватель. – № 23 от 2008-06-19. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2008-06-19&issue_id=457 (22.06.2011).

21. Ткач Л. Кишиневский бульвар Ренаштерий переименуют в бульвар Григоре Виеру // Комсомольская Правда – 26.03.2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kp.md/daily/24267.4/463549/> (01.07.2011).

22. Швейкина О. Война с памятниками продолжается // Кишиневский Обозреватель. – № 15 от 2010-04-22. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2010-04-22&issue_id=1736 (22.06.2011).

23. Швейкина О. Молотком по истории // Кишиневский Обозреватель. – № 12 от 2009-04-02. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2009-04-02&issue_id=1030 (22.06.2011).

24. Шикирлийская Т. Каждой власти по памятнику // Кишиневский Обозреватель. – № 8 от 2010-03-04. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2010-03-04&issue_id=1642 (22.06.2011).

25. Цырдя Б. Гробовщик // Кишиневский Обозреватель. – № 25 от 2010-07-01. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ko.md/main/view_article.php?issue_date=2010-07-01&issue_id=1869 (22.06.2011).

26. Sineaeva-Pankowska N. Mołdawskie multikulti // Nowa Europa Wschodnia. – 2009. – nr 3-4 – s. 64 – 71.

27. Zieliński F. Szata ideologiczna miasta – pomniki // Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe “Scholar”, 2005 – s. 219 – 234.